

ASPECTE DE FRAZEOLOGIE ȘI AFORISTICĂ POPULARĂ REGIONALĂ ÎN SATELE FETEȘTI ȘI LOPATNIC DIN RAIONUL EDINEȚ

*Seu Alexandru, profesor de limba și literatura română,
Liceul Teoretic „Mihai Eminescu”, Edineț*

CZU: 811.135.1'373.7(478)

Abstract

This article approaches the regional perspective on phraseology and popular aphoristic. Besides generally known Romanian idiomatic expressions, proverbs and sayings, there are some which are known only in a small community, being a part of its daily life. Even their simple mention makes people laugh, by evocation the spirituality of those times.

Key-words: aphoristic, proverb, saying, idiom, folklore.

„Literatura aforistică e o stare a gândirii”, spunea Lucian Blaga. Aforismele „cuprind de obicei adevăruri văzute dintr-o parte, pieziș sau de la înălțime. Țăranul știe să le dea proporții, să le exalteze [...]” [3], pentru că „în mijlocul interesului nu e nici cerul, nici iadul, nici lumea, ci omul. Omul cu toate calitățile și metehnele [...] întocmirile și rosturile sale, voite și nevoite” [4]. „Concepția despre lume a poporului român, ca și a oricărui popor, este indisolubil legată de fizionomia sa morală, de specificul național. La temelia formării unei anumite concepții despre lume stau o serie de factori oarecum diferiți – la prima vedere – însă care se condiționează reciproc. Întrebarea firească asupra rolului jucat de teritoriu și peisaj în această privință are un singur răspuns: primordialitatea acestora în formarea profilului spiritual al poporului nostru și legat de acesta, a concepției sale despre lume” [6, p. 52]. [...] Este necesar să precizăm că întreaga concepție de viață a poporului nostru exprimată în proverbe nu este unitară, ci „bogată în contradicții care reflectă, în speță, evoluția istorică a mentalității populare și străduința de a surprinde realitatea în toată diversitatea manifestărilor ei contradictorii” [5, p. 197].

„Frazeologismele regionale sunt specifice vorbirii dintr-o anumită zonă, regiune și redau coloritul local, felul de trai al locuitorilor din diverse spații românești [...]. Aria de răspândire a frazeologismelor regionale este redusă, ea limitându-se, uneori, la un sat sau chiar la o mahala [...]. O particularitate a frazeologismelor regionale (dialectale) constă în faptul că o mare parte din ele sunt alcătuite din cuvinte cu valoare stilistică neutră, care, luate aparte, sunt cunoscute și în limba literară, însă sensul general, integru al frazeologismelor este cunoscut și tipic numai pentru anumite graiuri teritoriale [...]. Frazeologismele regionale nu intră în componența limbii literare, însă ele sunt deseori utilizate de către mânuitorii de condei în operele lor literare, pentru a da un colorit local acțiunilor, pentru exprimarea sugestivă a anumitor particularități pozitive sau negative ale personajelor, pentru caracterizarea plastică a unor conflicte, stări morale, fiziologice, psihologice etc.” [1, pp.182-183]

„Expresivitatea frazeologismelor regionale apare în rezultatul utilizării metaforice a elementelor componente constituente. Imaginea unității frazeologice nu dispăre, deși sensul literal al îmbinării este nereal. Cumularea anumitor însușiri și acțiuni cu tablourile nereale, create, de obicei, în baza unor hiperbole, intensifică expresivitatea imaginii din aceste unități frazeologice” [2].

Practicile, experiențele de viață și circumstanțele care dau naștere speciilor aforistice și expresiilor frazeologice, în general, sunt variate. De multe ori, ca și în cazul nostru, datinile ceremonialelor de trecere, care implică participarea unei bune părți din comunitate, practicile sociale sau viața de familie reprezintă situațiile în care au apărut anumite mostre de aforistică / frazeologie. Se atestă situații în care acestea păstrează cadrul regional, dar depășesc cadrul local, devenind cunoscute pe o rază medie în afara „locului nașterii”. Frazeologia și aforistica regională

atenuează principiul atemporalității și anonimatul, păstrând memoria circumstanțelor în care a luat naștere o anumită specie și a protagoniștilor acesteia.

Le mulțumesc doamnelor Cezarina Vremea, 78 de ani, din satul Fetești și doamnei Dora Seu, 63 de ani, născută în satul Lopatnic și căsătorită în satul Fetești, pentru primirea caldă și disponibilitatea de a evoca acele evenimente.

Semnificația inițială a proverbului *S-a gătit, naș Vania, cumătria!*, pe care l-am atestat în satul Fetești, raionul Edineț, consemnează refuzul de a oferi beneficii oamenilor care abuzează de bunătatea și amabilitatea semenilor. Relatează Cezarina Vremea: „Naș Vania a fost chemat la o cumătrie, ca toate cumătriile, cu mâncare și băutură de ajuns și de rămas. Plăcându-i cum a fost primit și fiind și rudă cu ai casei, naș Vania a prins a le trece cam des pragul. Hai o dată, hai a doua oară, venea omul tot ca la cumătrie, numai că, de data asta, nepoftit și fără dar, până când s-au săturat oamenii să îl mai rabde. Așa că, mai în șagă, mai pe de-a dreptul, dar fără să-l supere, i-au zis: *S-a gătit, naș Vania, cumătria!* Așa s-au debarasat de dânsul.

„Era un învățător cam sărac și, aproape în toată ziua, mergea la un vecin de-al său, pribluind când e gata mâncarea. A mâncat o dată, de două, de nouă, și, cu toată stima, s-au săturat de el și au pus la cale să-l dezvețe, prefăcându-se că se sfădesc din cauza că nu e bună mâncarea. Făcuse femeia colțunași într-o zi. Bărbatul striga la ea: *Aiștea-s colțunași?! Să-i mănânci tu!* Oaspetele nepoftit era de față, a luat o furculiță, a gustat mâncarea și a zis: „Vasile, nu fi *motivós* (*mofturos n. a.*)! Colțunași '-s foarte buni!” Proverbul *Nu fi motivós: colțunași '-s foarte buni* se folosește atunci când cineva încearcă să împace o nemulțumire sau să tempereze o persoană care face nazuri sau are pretenții referitoare la calitatea unui produs: mâncare, obiect, muncă etc.

Zicala *Am făcut o treabă bună* se utilizează pentru totalizarea rezultatelor unei activități sau ale unui eveniment. Enunțul, care pentru alte spații este lipsit de amuzament, constituind doar un mijloc de exprimare a recunoștinței și grațitudinii, capătă în arealul cercetat, pe lângă semnificația generală, valoare de proverb și funcție ilarică. „A murit o babă și, după ce s-a gătit praznicul, feciorul ei, mulțumit, ar fi zis către toți: „*Oameni buni, vă mulțumesc. Am făcut o treabă bună*”. Așa merge vestea”. Astăzi, la finalizarea diferitor acțiuni (clacă, munci agricole ori sărbători), cei care le organizează, exclamă, deseori, cu satisfacție, ușurare și mulțumire: *Am făcut o treabă bună!*, făcând aluzie la situația menționată.

Interesantă și plină de haz este și relatarea Cezarinei Vremea despre originea și semnificația zicalei *Mai încetișor, Gligore*. „Era un Gligore, om de treabă, care avea femeia bețivă. Sătul s-o mai vadă beată, a bătut-o tare într-o zi, crezând c-o va-nvăța minte și-o va face să lepede paharul. Beată cum era, femeia îi zice bărbatului: *Mai încetișor, Gligore! N-ai când?*” Utilizarea zicalei a depășit cadrul vieții familiale și este întrebuițată pentru temperarea acțiunilor și sentimentelor care se iscă la o ceartă, pentru aplanarea situațiilor de conflict, inclusiv a celor ce nu implică folosirea forței fizice, fiind rostită, de obicei, de către partea care a provocat-o și-i suportă consecințele.

Expresia frazeologică *A fi calul școlii* (cu variantele *Că doar nu-s calul școlii* ori *Chiar is calul școlii?*) își are originea în contextul social când școlile aveau în dotare cai și căruță, cu care se îndeplineau diferite munci. Feteștenii păstrează în amintire momentele când școala, neavând surse materiale pentru a încălzi încăperile, trimitea căruțașul „pe la casele oamenilor” să colecteze lemne, vreascuri sau tizic pentru soba școlii. Cezarina Vremea mai adaugă: „Școala avea lot mare și-l lucra cu calul: ara, boronea, prășea. Dar calul nu lucra numai pentru școală, dar și pentru sat, că nu erau la toată casa cai ori boi, mai ales de pe foame, că i-au tăiat și i-au

mâncat. Așa veneau care mai de care la căruțașul școlii: du-l la moară, adu-l de la moară, adă-i fânul, popșoii, boronește-i, du-l la Hram în alt sat și nu mai avea hodină calul acela. De la asta s-a luat în popor [...]. Proverbul se utilizează în raport cu situațiile de surmenaj, când omul are nevoie de odihnă, își conștientizează limitele, când obosește sau când se împotrivesc să îndeplinească munci la rând, chiar și a celor care sunt în favoarea sa, nu doar a celor pe care este impus să le facă.

„Era un om sărman, Mihail, îi ziceau Nelache, care se ținea lucrând cu ziua prin sat. Își pribluia și el prețul, dar nimeni nu-l obișnuia, îi mai da și pe de-asupra, ca la un om harnic, dar cu nevoi. S-a dus într-o zi la o casă să taie lemne. După ce-a terminat treaba, a venit gospodarul cu plata: cinci ruble. Socotindu-se cu nevastă-sa de-acasă să ia numai trei ruble, Mihail tot zicea: *Manea (Maria) a zis trei*. Gospodarul îi spunea că a muncit mult și greu, că face să ia cinci ruble, însă omul o ținea pe-a lui că *Manea a zis trei*, se lăsa rugat să-și ia răsplata. El nu prea știa la bani, și, dacă Manea îi zicea să ceară trei, atunci lui i se părea că cinci e puțin”. Aceasta este situația care stă la temelia unui alt proverb din Fetești, *Manea a zis trei*, care se utilizează raportat la situațiile în care muncitorul nu cere o sumă exagerată pentru munca depusă, chiar dacă o merită, demonstrându-și empatia și omenia.

Expresia frazeologică *A fi scris la naș Terinte*, pe care am descoperit-o în satul Lopatnic, despre utilizarea căreia ne-a relatat Dora Seu, poartă aura unui personaj care și-a dobândit respectul prin putere, autoritate, înțelepciune, dar și prin abilitatea de a-i pune pe alții la respect. Povestea acestui frazeologism pornește de la o practică întâlnită în trecut pe la nunți și cumetrii. După ce ofereau darul, nuntașii, ori, după caz, cumetrii ciocneau un pahar în cinstea mirilor ori a finului și aveau alternativa plecării ori cea a continuării petrecerii. Cei care continuau cheful puteau închina un al doilea pahar, prin care se obligau să mai facă un dar tinerilor (finului / finei). Și, dacă primul dar consista, de regulă, din bani, atunci al doilea era din produse agricole ori animale și păsări, un dar în natură: grâu, orz, mălai, fasole, fuioare de cânepă, găini, miei, porci. Darurile promise erau trecute într-un caiet cu care proaspeții însurăței ori cumetrii mergeau mai târziu prin sat, ca să le strângă.

Autoritatea pe care și-o dobândise printre consătenii săi i-a dat lui naș Terinte dreptul să întocmească asemenea liste. De multe ori, însă, se întâmpla că în lista lui Terinte erau înscrise numele majorității nuntașilor, cumetriilor, chiar și a celor care nu au luat al doilea pahar. Cei care au fost înscrși arbitrar în liste încercau să își demonstreze neimplicarea în cel de-al doilea dar, însă argumentul celor care își cereau darul promis era *Ești scris de/ la naș Terinte*. Întru evitarea conflictelor cu sus-pomenitul Terinte, oamenii dădeau „ce-au promis”, conform listei. Expresia înseamnă, pe de o parte, a fi dator, iar, pe de altă parte, a găsi pe cineva dator, a pretinde de la cineva un lucru pe nedrept. Numele lui naș Terinte a pătruns în domeniul comerțului, dând denumirea caietului de datorii de prin prăvălii, cârciumi. În grupul mușteriiilor, se atestă exclamațiile: *Scrie-mă la naș Terinte!*, atunci când se cumpără ceva pe datorie și *Cată-mă la naș Terinte!*, atunci când se întoarce datoria.

În concluzie, în cadrul aforisticii și frazeologiei regionale, se face remarcată referința la un individ concret, care, prin personalitatea sa, a reușit să devină modelul invocat de către contemporani și urmași, pentru a zugrăvi morala situațiilor similare cu care s-au confruntat aceștia. De asemenea, menționez că, în pofida potențialului axiologic și expresiv ridicat, uzul aforisticii și frazeologiei regionale scade, în mare parte, deoarece, fiind specifice unei anumite generații ori unui grup social, acestea sunt necunoscute ori devin neinteresante pentru

descendenți, pentru care e mult mai ușor să utilizeze exemple consacrate pentru a constata ori a aprecia ceva.

BIBLIOGRAFIE

1. COLȚUN, GHEORGHE. *Frazeologia limbii române*. Chișinău: USPEE „Constantin Stere”, 2014 (Î.S. F.E.-P. „Tipografia Centrală”), pp.182-183.
2. Colțun Gheorghe. În lumea frazeologiei dialectale. În: *Limba română*. Nr. 11-12, anul XVI, 2006. <http://limbaromana.md/index.php?go=articole&printversion=1&n=1475> (vizitat 23.02.2020)
3. Opreșan I. Proverbul și aforismul în viziunea lui L. Blaga. În: *Cultura Literară*. Nr 536 din 15 octombrie 2015. <https://revistacultura.ro/nou/2015/10/proverbul-si-aforismul-in-viziunea-lui-l-bлага/> (vizitat 07.01.2020).
4. Ibidem.
5. *Istoria literaturii române*. Vol. I. București, 1964, p.197 *apud* NEGREANU, CONSTANTIN, *Structura proverbelor românești*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1983.
6. NEGREANU, CONSTANTIN. *Structura proverbelor românești*. București: Editura științifică și enciclopedică, 1983.

NOI MODALITĂȚI DE ÎNȚELEGERE ȘI INTERPRETARE A TEXTULUI EPIC ÎN ÎNVĂȚĂMÂNTUL LICEAL

*Bădescu Daniela, profesor,
inspector școlar pentru managementul instituțional,
Inspectoratul Școlar al Municipiului București,
drd., UPS „Ion Creangă” din Chișinău*

CZU: 821.135.1.09:37.016

Abstract

In the study are presented two teaching methods for approaching the understanding and interpretation of the epic text in high school education – brainstorming and literary process, considering that they are the ones that appeal to students’ heuristic thinking and activate processes such as analysis and synthesis, but also abstraction and generalization.

Key-words: brainstorming, literary process, competences, understanding, interpretation.

Plecăm în acest demers de la observația că noile perspective asupra cunoașterii, impactul noilor media și al noilor tehnologii au consecințe asupra scopurilor și conținuturilor disciplinei Limba și Literatura Romană.

Dacă concepția tradițională asupra studiului limbii și literaturii urmărea în mod prioritar conținuturile disciplinei, ne aflăm, în acest moment, într-o epocă în care se gândesc și se aplică modalități noi de studiu a disciplinei fundamentate de conceptul de competență și competență-cheie.

Cadrul european de referință privind competențele-cheie din perspectiva învățării pe parcursul întregii vieți (2006/962/EC) conturează, pentru absolvenții învățământului obligatoriu, un „profil de formare european” structurat pe opt domenii de competențe-cheie între care se regăsește și comunicarea în limba maternă.

„Comunicarea în limba maternă este abilitatea de a exprima și de a interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii, atât în formă scrisă, cât și orală (ascultare, vorbire, citire și scriere), și de a interacționa lingvistic adecvat și creativ, în diverse contexte sociale și culturale: în educație și formare, la muncă, acasă și în timpul liber” [1, p. 102].

Pornind de la sintagma „Comunicarea în limba maternă este abilitatea de a exprima și de a interpreta concepte, gânduri, sentimente, fapte și opinii, atât în formă scrisă, cât și orală (ascultare, vorbire, citire și scriere)” [1, p. 203], încercăm să creăm o perspectivă asupra modalităților noi de receptare, înțelegere și interpretare a textului epic cu preponderență în învățământul liceal.